

ІВАН ПОХИТОНОВ І СУЧАСНИЙ ПЕЙЗАЖ КІРОВОГРАДЩИНИ

Ткаченко Роман

студент III курсу художньо-графічного
відділення мистецького факультету ЦДПУ ім. В.Винниченка

Наук. керівн. – канд. мист-ва, доцент каф. образотв. мист-ва та дизайну
Кириченко О.І.

Незвичайність створеного живописцем Іваном Похитоновим криється, напевно, вже в його біографії. Він народився в січні 1850 року в маєтку Мотронівка Бобринецького повіту Херсонської губернії (нині с. Зелений Гай Знамянського р-ну Кіровоградської області), у родині відставного артилерійського офіцера, і мав продовжити офіцерську династію, але бажання стати художником перемогло [1]. Ранні роки художника пройшли в невеликій садибі зі ставком і садами. Початкову освіту майбутній художник отримав у Єлисаветградському чоловічому пансіоні Гумберта, який був найкращим освітнім закладом міста, після вступив за бажанням батьків до кадетського корпусу, а надалі навчався в Миколаївській гімназії і, мабуть, це останній заклад, який йому довелося таки закінчити, так як із землеробської академії його відрахували і відіслали в Мотронівку під нагляд поліції. Мабуть, саме тоді Похитонов, поряд із заняттями господарством, читанням і улюбленим полюванням, почав пробувати сили в живописі, причому його спроби відрізнялися високою якістю, він надихався самою природою рідного краю. Так, у ранньому пейзажі «В степу навесні. Мотронівка» (1869) виразно читаються і прагнення автора «обійняти» широкий простір під високим небом, і його любов і увага до кожного вигину ґрунту, кожної травинки [3, с.141]. Ось цей пильний погляд залишиться назавжди в творчому методі митця.

В 1870 році Похитонов вступив на природничий факультет Одеського Новоросійського університету, де захоплено займався орнітологією. Але завершити освіту йому не вдалося через сімейні негаразди. Повернувшись в Мотронівку, щоб управляти маєтком, Похитонов самостійно займався живописом, цікавився технікою іконопису. В 1876 році, відвідавши в Одесі п'яту виставку передвижників, він був натхненний враженнями від картин, познайомився тут з художником-самоуком А. Розмариціним, який приїхав з Дюссельдорфа, залишивши у 30 років державну службу і почавши займатися живописом. Цей приклад вплинув на юного Похитонова [3, с. 141]. Незабаром він, за згодою батьків, починає нове життя, десь у середині 1877 року оселяється в Парижі. Перші місяці перебування у Франції були для Похитонова важкими і невідомо, що стало б з ним, якби не підтримка земляків – членів Товариства взаємодопомоги і благодійності російських художників за кордоном. Не менш важливим для формування пейзажиста Похитонова було вивчення і засвоєння побаченого в музеях, на виставках і в майстернях французьких живописців. На початку 1880-х років ім'я Похитонова стало відомим усьому художньому Парижу. За життя художнику випало багато де побувати, країнами його проживання були Україна, Російська імперія, Франція, Італія, Бельгія, він був знайомий з багатьма відомими людьми того часу, серед його добрих знайомих і друзів були В. Верещагін, В. Мате, І. Репін, І. Крамської, В. Полєнов, І. Остроухов. Він завжди підтримував зв'язок з батьківщиною, зокрема саме йому належить ідея створення на батьківщині художнього музею, яка, на жаль, не була підтримана владою. Він спілкувався з російськими художниками, багато з яких на початку 1880-х років, приїжджаючи в Париж, відвідували майстерню Похитонова. У середині 1890-х у Льєж для зустрічі з Похитоновим приїжджав П. М. Третьяков. Художник продав Третьякову роботи за набагато меншою ціною, ніж вони зазвичай коштували у Франції. В одному з листів Третьякову він писав: «Я все-таки російський художник, і мені сумно подумати про те, який малий і непомітний той слід, що я залишу про себе на батьківщині» [2].

В творах митця з цього часу все більш відчувається захопленість французьким живописом, а саме – барбізонцями та імпресіоністами, проте він перероблює відкрите

мистецтво по-своєму, ці інтонації французького живопису можна сміло з'єднувати з набутими в українському юнацтві навичками. Розглядаючи картину «Авеню Фош з видом на Триумфальну арку», ми бачимо пильну увагу до кожної фігури, кожного деревця, деталей архітектури, що поєднувалося з вдалою передачею руху буденного життя, вологості повітря, м'якості білого чистого снігу, який ненадовго покрив вулиці французької столиці [3, с. 144]. Така ретельність і увага до самих віддалених деталей йде від початкового періоду, коли майбутній майстер мініатюрного пейзажу вдивлявся в неохватні простори українського степового краю аби побачити щось особливо цікаве в далечині. Одночасно він узагальнює враження від мотиву.

Іноді в похитонівських творах європейських часів помітна незнищенна туга за рідними краєвидами. В роботі «У полях» зображено французьку місцевість, але незважаючи на будиночок з червоним дахом, мотив і кольори є характерними для степної місцини, батьківщини Похитонова. В «Пейзажі з мисливцями», виразно пов'язаному з традиціями барбізонців, художник чудово передає сутінкове освітлення, рух темних купчастих хмар, що тануть у вечірній імлі і що нагадують йому степові хмари і степове освітлення.

Важко судити, що лежало в основі успіху Похитонова – природні психофізіологічні особливості або специфічний досвід зору степняка-мисливця, з дитинства він звик вдивлятися в неосяжні дали і розглядати подробиці життя великих просторів. Проте можливості художника до відтворення в мініатюрі широкої картини реальності виявилися унікальними. Неабиякою була твердість руки майстра, здатність передати найдрібніші деталі зображуваного, бажання і вміння вмістити в поле робіт живописно-поетичний зміст.

Важливе значення в створенні цієї поетики пейзажного образу мав технологічний аспект його роботи. Похитонов підходив до живопису як до священнодійства (можливо, це йшло від його короткочасного захоплення іконописом). Він ретельно підбирав дощечки червоного, лимонного або вишневого дерева і робив доволі копітку підготовку до нанесення фарб на них. Він їх вирівнював, сушив, шліфував, покривав шаром мастики і тривалий час «витримував». Починаючи роботу, художник накладав щільний білий або кольоровий ґрунт, якому давав висохнути, і потім полірував його, завдаючи далі на цю гладку поверхню початковий, досить широкий і фактурний підмальовок, який у подальшій роботі частково записувався наступними шарами, проглядаючись в окремих місцях. Час від часу, даючи фарбам підсохнути, Похитонов знову зчищав, прошкрябував їх у потрібних місцях і знову прописував. Після закінчення роботи він знову шліфував барвистий шар, згладжуючи «випадкові» нерівності і зберігаючи лише ті, що мають художній сенс. При цьому він використовував тонкий пензель, різноманітні мастихіни, риб'ячі кістки, скальпелі, вимірювальні та оптичні прилади, і в результаті віртуозного застосування всіх цих засобів виникали його дорогоцінні по мальовничій гідності роботи, що відрізняються колірним багатством, докладною деталізацією і в той же час цілісністю просторової побудови та образно-поетичного змісту. Можна порівняти цю роботу зі складанням поетичного твору, в якому важливим є кожне слово для того, щоб досягти в римованій тканині віршового тексту найтоншого образного звучання, яке зможе торкнутися глибин душі слухачів. Так і у Похитонова підготовчий етап до живопису мав бути основою його пейзажного римування. Як зазначають дослідники, «пейзаж у художньому творі є одним із найголовніших засобів, що дозволяють висловити уявлення людини про світ та про саму себе. Художні образи природи завжди насичені духовно-філософським та моральним змістом, тому вони і є та “картина світу”, що визначає ставлення людини до всього довкілля» [4, с. 403]. Ось це висловлення точно характеризує відношення художника до відтворення природи і помагає зрозуміти його «картину світу».

Вірно відзначив сенс позиції Похитонова щодо його вибору саме мініатюри дослідник А.Надеждін: «Я розумію чому цей кремезний чоловік обрав мініатюру – щоб змусити нас зупинитися, бо мініатюра потребує розглядання, вивчення процесу зображення» [1]. І ми це можемо побачити в кожному його творі. Так, виконані переважно в Ла Панні похитонівські морські пейзажі красиві і багаті змістом, вони точно відтворюють відчуття морського простору, передають найтонші градації вічно мінливих фарб неба над морем, зачаровують ритмами хвиль. Віртуозно використовуючи різноманітні прийоми побудови барвистого шару, специфічного

рельєфного «ліплення» мальовничої поверхні, художник переконливо змальовує товщу води, відтворює особливості фактури прибережної рослинності, скель, піску і мерехтіння повітря.

У ряді робіт ліричний характер пейзажів підтримується фігурою живописця з пензлем в руках, що вдивляється в нескінченну далечінь. Ця фігура зовсім не випадкова, саме цим художник дає змогу розгадати свою таємницю: «він не просто любить природу, він саме любить зображати природу, своє враження, своє співпереживання з нею» [1]. Роботи Похитонова носять натурний характер, позбавлені підкресленої «красивості». Але почуття міри, ритмічна витриманість і притаманна художнику інтенсивність переживання краси буття надають їм своєрідну вишуканість.

У багатьох творах митця присутні фігурки людей, що купаються, прогулюються або займаються якоюсь працею. Це постійний мотив творчості художника – люди, які живуть у злагоді з природою: селяни, що працюють на полях і в садах, рибалки, пастухи, мисливці. Вони не порушують поетичної гармонії пейзажу, але, як і тварини і рослини, органічно існують у ньому. При цьому зображення не схематизуються і нерідко дозволяють відчутти настрій, рух душі персонажів: жінка з дівчинкою, що бредуть після дня важкої роботи до свого будиночка; рибалка, який щойно вийшов на берег річки і наглядає собі містечко «поуловістей»; садівник, що садить живці, – всі «людські» персонажі робіт Похитонова, незважаючи на мініатюрність їх фігурок, що часом займають буквально кілька квадратних міліметрів, постають у роботах художника «як живі». Роботи Похитонова – це диво, у його вишуканих мініатюрах пейзаж, вивчений з найбільшою любов'ю, як і діючі в ньому персонажі, написані з абсолютною досконалістю.

Можна сказати, що саме така досконалість присутня у творах В.М. Давидова – представника двох живописних шкіл – одеської та Санкт-Петербурзької. Художник працює у напрямку реалістичного живопису і відстоює конкретність у зображенні дійсності. Він завжди прагне до передачі такого образу природи або міського мотиву, в якому є настрій, є певний стан і є колірна правдивість. В роботах автора, пропущена через себе кожна деталь, він вносить незначні зміни в реальність на полотнах, щоб виділити основне і створити історію. Провідними мотивами Давидова є вулиці міста, поля, сільські подвір'я і вулички, промальовані з любов'ю до деталей.

Фелікс Полонський у своїх пейзажних композиціях відтворює природу як таку, що захоплює своєю красою, іноді навіть святковістю. Протягом творчого шляху художник йшов від яскравого колориту до більш стриманого, але наповненого прагненням до відтворення настрою ностальгії, ліричного стану природи, якій відповідає певному стану людини. Автор виробив особистий мистецький почерк. Умовність композиційного простору, гра площин, насиченість кольору, об'ємність фарби, нанесеної вертикальними чи горизонтальними мазками, формують особливу стилістику. Його твори легко впізнаються на виставках за декоративністю, графічністю манери, стриманістю кольору, особливістю формального рішення. Художник намагається наслідувати кращі досягнення світового та вітчизняного реалістичного живопису.

В напрямку реалістичного живопису працює і Олександр Демиденко. Провідним жанром у його творчості є пейзаж, в якому завжди відчувається повітря, тонкий ліризм і захопленість мотивом, в якому художник знаходить якусь родзинку і створює такий образ, який запам'ятовується своєю неповторністю. Роботам художника притаманні яскравість кольорів, гармонійне їх поєднання, теплий ліризм. Також слід зазначити ретельне прописування картин і одночасну їх легкість. Впевненим, невимушеним мазком він передає різнобарв'я оточуючого світу в усіх його проявах: від стриманої палітри похмурого зимового дня до відкритих кольорів закарпатського сонця. Красивиди митця наповнені світлом, повітрям – землею, небо, дерева, воду він пише насиченими кольорами, виявляючи найрізноманітніші відтінки природи

Хочеться додати, що для вищеперерахованих художників Кіровоградщини притаманна любов до простих, природних, буденних і прекрасних мотивів. Пейзаж займає провідне місце в творчості багатьох художників Кіровоградщини, натхненних красою рідної землі. Кожний з них знаходить власні прийоми для відтворення образу природи, але майже завжди можна знайти в них продовження традицій, закладених класикою.

Список використаної літератури:

1. Надєждін А. Буденні роздуми навколо класики, або згадуючи Івана Похитонова // Артанія. – Кн. 21, № 4. – 2010. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://kir-kray.do.am/publ/5-1-0-223>
2. Пастон Э. «У него ... самобытность не потеряна». – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.tg-m.ru/articles/spetsialnyi-vypusk-ip-pokhitonov-charodei-khudozhnik/u-nego-samobytnost-ne-poteryana>
3. Петров В. «Я всё-таки русский художник...». Некоторые аспекты изучения творчества И. П. Похитонова // Искусствознание. – № 2. – М., 2003. – С. 138-171
4. Сідорцова С.О. Поетика пейзажу: теоретичний аспект // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2011. – Випуск XXIV. – Частина 2. - С. 403-411